

Տ Ա Ճ Կ Ա Հ Ա Յ Ք

Ա Մ Ե Ն Ա Պ Ա Տ Ի Ի Տ Է Ր

Տ. Գէորգ ա. Արքեպիսկոպոս Սուբէնեան Տեղակալ
Կաթողիկոսութեան ամենայն Հալոց ի ս. Էջմիածին.

Ստացանք Ձեր Գերապատութեան ուղարկած ապ-
րիլ 25 թուականաւ հեռագիրը, որով կկնդրէիք տեղեկու-
թիւններ հաղորդել Կիլիկիոյ մէջ տեղի ունեցած սոսկալի
ջարդերուն, ինչպէս նաեւ իրաց արգի վիճակին նկատմամբ:

Մինչև ցարդ Պատրիարքարանս հասած բազմաթիւ
հեռագրեր ու թուղթեր կգուժեն Կիլիկիոյ զանազան կող-
մերը տեղի ունեցած ահարկու կոտորածներն, որոնց հա-
զարաւոր ազգայիններ, այր, կին ու մանկտի զոհուած են,
կիներ ու ազլիկներ բռնաբարուած ու առեւանգուած, ազ-
գային հաստատութիւնք և առհասարակ բոլոր շէնքեր
հրդեհուած և մոխիրներու խառնուած բազմաթիւ անձե-
րու աճիւնը, որոնք ապաստանած էին այդ շէնքերուն
մէջ՝ կոտորածէ խուսափելով, ժողովրդեան բոլոր գոյքը
աւարի տրուած, ամենուրեք վերջապէս քանդ, սպանդ ու
աւերակ, ինչպէս նոյն իսկ լրագրական տեղրկութիւնք ալ
հաստատեցին:

Ի լուր այդ ահաւոր աղէտին, որ թախիծով և սու-
գով համակեց ամբողջ հայ ազգը, կեդրոնական վարչու-
թեան խառն ժողովն և միանգամայն Ազգ. երեսփոխանա-
կան ժողովն անմիջապէս նիստեր գումարելով, իսկոյն ձեռք
առին բոլոր այն կարեւոր միջոցներն, որոցմով հնար ըլլար
մէկ կողմէ դադարեցնել տալ կոտորածը, որ կծաւալէր
Կիլիկիոյ մէջ և կսպառնար հայաբնակ ուրիշ գաւառներու,
և միւս կողմէ անմիջական կարելի օգնութիւնները փու-
թացնել կոտորածէ դեռ ողջ մնացող անտուն, անտէր ու
չքաւոր հազարաւոր արկածեալներուն:

Կապասներ թախծալից զոհերուն ու արկածեալներուն ճշգրիտ թուոյն և նիւթական կորստին քանակութեան վրայ մանրապատում տեղեկութիւն ստանալ, ինչ որ դժուար է անշուշտ ճշտել անմիջապէս աւերակներու ու արեւան լիճերու մէջ, բայց ողէտն այնչափ անհուն, այնչափ ահարկու է, որ ձեռք բերուած նպաստներն անբաւական եղած են, և անհրաժեշտ է կարևոր և մեծաքանակ օգնութիւններ հայթայթել և հասցնել, գէթ ողջ մնացողները մօտալուտ մահէ վրկելու համար, զոր անօթութիւն, հիւանդութիւնք և անպատասպար վիճակը կը սպառնան կոտորածի արհաւիրքէն դեռ դողդոջուն այդ էակներուն:

Աներկմիտ եմք, որ Ձեր Բարձր Սրբազնութիւնը ու Պատկ. Ս. Սինօզն պիտի հաճեն՝ Կիլիկիոյ հայութեան այդ դառնաղէտ վիճակին մէջ, կոչում ուղղել ռուսաբնակ մեր պատուական ազգայիններուն, և ուր որ կհասնի իրենց ձայնը, լիառատ ընձեռելու համար նպաստները Կիլիկիոյ աղէտեալներուն, որոց օգնութեան ազազակները կկոծեն հողիններն և որոնք պիտի կորսուին իսպառ, եթէ օգնութիւնք տեղի չունենան աղէտին մեծութեան համապատասխան չափով:

Ողջունիւ եղբայրական սիրոյ մնամք ազօթակից պատրիարքական Տեղապահ:

Յովհաննէս Եպիսկ. Արեւուրդի.

Պատրիարքարան Հայոց

Կ. Պօլիս. 4 մայիս 1909 թ.

Հմր. 246.

Հաջնի կոտորածը: Աղանայում ջարդի ազդանշանը իր արձագանքներն է դառնում Կիլիկիոյի միւս հայաբնակ վայրերում. կողոպուտի աւերածութեան, սպանութիւնների սոսկալի նկարագրութիւններով լի են Տաճկահայոց թերթերը և ռուսաստանի մայրաքաղաքի լրագիրները. ստորեւ առաջ բերած քաղաքացիներից ընթերցողը կարող է մակաբերել թէ ինչ մեծ ծաւալ է ստացել մոլեռանդ խուժանի բարբարոսութիւնը, որ առ երեսոս հարկադրուած լինելով 8 ամիս լուռ ատամներ կը ճառացնէ հայերի վրա, որոնց նա համարում է պատճառ սահ

մանագրութեան և շարիաթի օրէնքներէ իւրեւ խախտման, մարտի 31-ի Պօլսի զինեորական յեղաշրջման լուրը առնելով և տեղական վարչութիւններէյ լուռ համաձայնութիւն ստանալով մօլեղնաբար կատարում են իրանց շահատակութիւնները տաճիկները, չերքեզները, քիւրդերը և կանոնաւոր զօրքը:

„P. C.A.“-ի թղթակիցը օգտուելով Ֆրանսիական դիւտաւոր հիւպատոս Դիւպարհի ստացած տեղեկութիւններէյ, հետեալ թարմ տեղեկութիւններն է հաղորդում յիշեալ թերթին . .

«Հաջինում *) փողոցներում արդէն սկսում են երեւալ բռնակիրք և այլ անասունների գիականներ, անշնչացած քաղցից: Հայկական եկեղեցիների վրա պարզած է սպիտակ դրօշակ (խնայելու աղբը), բայց կատաղած մօլեղանքները դրան ուշադրութիւն չեն դարձնում և շարունակում են գնդակահարել: Քաղաքը հրդեհուած է միաժամանակ զանազան կողմերից և կրակը լափում է մէկ թաղ միւսի յետեւից: Իշխանութիւնը Հաջնից անհետացել է անկարգութիւնների հէնց սկզբից, այն է ապրիլի 17-ից (ն. տոմ.):

Ապրիլի 21-ին (ն. տոմ.) այրուել է հայոց վանքը և այնտեղ ապաստանած բոլոր հայերը կոտորուել են. ոչ ոք չի կարողացել փրկուել:

Հաջինում ամերիկական հիւանդանոցը պաշարուած է: Մի միսիօներուհի փորձել է այնտեղից տեղեկութիւն հաղորդել, բայց առաջին ուղարկուած մարդը սպանուել է, իսկ հետագիւրը գրաւուել է, միայն երկրորդ անգամ յաջողում է նրա յանձնարարութիւնը տեղ հասցնել:

Հաջնում խանութները կողոպտուած էին տեւրածութեան հէնց սկզբի օրից: Նըջահայքն այրուած է և մօտ 15000 մարդ մնացել է բացօթեայ: Մի քանի հազար հայ ընտանիքներ սակայն կարողացել են փախչել Ալէքսանդրէտտա, բայց հազիւ թէ այնտեղ ապահովութիւն գտնեն:

Այսօր Լատակիէից Բէյրութ հասաւ «Նիդեր» շօգենաւը և բերեց 2500 մարդ, որոնք աղատուել են Բաղշահագէի կստորածից:

Այսօր Բէյրութից մեկնեց Ֆրանսիական «Ժիւլ Ֆերրի» յածանաւը Բազիտից փախտականներին ընդունելու համար:

Տիգրանակերտում (Իլարբեքի) և Կարնուտում ներկայցել են յուզման առաջին նշանները:

Ֆրանսիական երեք նաւեր լողում են Ալէքսանդրէտտի ափերի մօտ: Մինչև այժմ նրանց յաջողել է փրկել մօտ 3200 մարդ:

*) Սա Աղանայից մօտ 400 վերստ դէպի ճիւսիս ընկած քաղաք է:

Սէյրու թուով դեռ անկարգութիւններ չկան։...

Առ հասարակ անհամբերութիւնն ու մոլեռանդութիւնը տեսնուի, զորս թիւներ քարգլուծւում։ Հաղիւ թէ նոր Օսմանական կառավարութիւնը կարողանայ շուտով կանգնեցնել բոլորքուած կրքերը և հանդցնել այն հրդեհը, որ բռնել է ամբողջ Անատոլիան և Արեւանը։

— Ժամ 6 Սպրիլի, Ժամ 9. 20-ին

Ատանայի, Ալտի և Տարսուսի մէջ տեղի ունեցած շփոթութիւններն յազաւմներուն պատճառաւ, քաղաքին բնակիչները դուրս չեն ելներ։ Հասկցուած է որ շրջակայ խաւած գիւղացիներն աւարտութեանց և ընդհանուր ջարդի համար քաղաքին զրոյ պիտի յարձակին։ Այստեղի սովն ալ աւելի առատակացաւ, վտանգի մէջ ենք։ Կը խնդրէք որ անմիջական օգնութեան հարչեք։

Առաջնորդ Հայոց՝ Ներսիս

Խոսվորիւնք. Հաճնի և Կուսուրթալըղի մէջ խռովութիւններ ծագեր են ու խռովութիւններէ կ'վախցուի նաև Հալէպի մէջ։ Ղըրկուած բէտիք զօրքեր բանի մը ծառայած չըլլալով, Ատանայի ղինւորական հրամանատարը Նիզամիէ զօրք ուղեց։ Ատանայի շրջականերէն եկած խաթամուսթին քաղաք մուտքն առդիւլելու համար միջոցներ ձեռք առնուեցան։ Տրուած պատուէրներուն չհնազանդող Խալամ խաթան մը թնդանօթի բռնուեցաւ։ Կ'վախցուի որ Հաճնի մէջ ծագած խռովութիւնը տարածուի նաև Զէյթուն։

ԱՏԱՆԱ, 6 Սպրիլի, Ժամ 9. 30-ին

Պոլիս, Տեղապահ Ս. Հօր,

Քաղաքին մէջ խռովութիւնները դադարեցան. տեղեակ չենք թէ քաղաքէն դուրս ի՞նչ կայ։ Տիմահու իմա անկարելի է ճշգիւ կորուսաներու քանաքը, որոնք կարեն են, աղէտալներուն և ապստանողներուն անմիջական կերպով մեծ օգնութիւն եթէ չհասնի, հաւանական է որ հանրային առողջութիւնը վտանգուի։

Առջն. Փոխանորդ՝ Ա. Բուէն

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԶԱՐԴԵՐԸ.— Մարաշի մէջ ջարդն սկսած է կիւրակի օրը։ Մինչև երէկ 450 հոգի սպանուած են, և դեռ կշարունակուէր։

Հեռագիր Տ. Ստեանի Սակարդիկասի.— Կիլիկիոյ Ա. Կաթողիկոսը զԺրակա զիճակի մը մասնուած է այս միջոցին, տեսնելով որ իր թիմերու ժողովարդն հուրի և սուրի մասնուած կ'ընծէ՝ կորանցնելով իր ինչքն և կեանքը, որ այս սահմանադրաբան շրջանին մէջ ամենէն աւելի ապահով կ'լարծուէր։ Նախընթաց գիշեր հեռալ հեռագիրն հասաւ Սիսի Պատրիարքարան — «Հայոց տե-

դապահութեան. — Մեր չուրջն արեան և հրոյ մէջ ոչնչացաւ. Սիւն ալ պաշարուած է, մեծեր և փոքրեր վանք խոնուեցան, մեր քաղաքին ժողովրդեան կեանքին ապահովութեան համար եթէ անմիջական միջոցներ չգործադրուին, մենք ալ ամբողջութեամբ պիտի ոչնչանանք»։

Հրաժարեալ Վարդիկիոս Սոյ՝ ՍԱՀԱԿ

— Առանայէն կառավարութեան հասած է ապրիլ 8 թուակիր հետեւեալ հեռագիրը.

«Կեդրոնին մէջ 4 օրէ ի վեր հանդարտութիւն և ապահովութիւն ըլլալով, նոյնիսկ այսօր, գտնուած խանութները բացուեցան և արհեստաւորները սկսան իրենց առևտուրով զբաղիլ։ Այս անգործ վիճակին անովթար պահպանման համար, գտնուած զինուորական ոյմն և ուրիշ կարգի ազգու միջոցներ կ'գործածուին և խառն յանձնաժողովներ ալ չրջելով ժողովրդեան մէջ կ'յարդորեն յարգել Շէրիի և Սահմանադրութեան տրամադրութիւնները, որոնք ամեն կարգի ժողովրդեան իրաւունքները պիտի պահպանեն և ապահովեն և այս ամէնը մասնաւոր ազգարարութեամբ կը ծանուցուին ժողովրդեան։ Բայց թարսուսի մէջ երկու օր առաջ տեղի ունեցած գրգռութիւններէ և չփոթութիւններէ յարձակումներ և հրդեհ յառաջ եկած են, սակայն օտարներս բնակարաններ պաշտպանուած և առաջմ անտեղ ալ հանդարտութիւնն վերահաստատուած է։ Ընդլիւր Պէրէքէթի, Տէօրթ Եօլ, Թարսուս, Օսմանիյէ և Պաղչէ քաղաքներուն և գիւղերուն մէջ ապանութիւններու և յափշտակութիւններու և իրարու դէմ յարձակումներու առիթ եղող գրգռութիւնները կշարունակուին»։

«Գօզանի կառավարութեան Սիս, Կարս և Հաճըն քաղաքներուն վրայ չրջականերէ աչիւրէթներ յափշտակութեան համար մերթ ընդ մերթ կ'յարձին և ճամբուն վրայ պատահած գիւղերն ալ կ'քանդեն, նոյն իսկ Սիսի և Կարսի վրայ եկող այս աչիւրէթներու դէնքով դիմադրելու համար, կառավարական և ոստիկանական պաշտօնականներ և գտնուած Բէտիֆ զինուորներ և ժողովուրդը մեծ զոհողութիւններ և ջանքեր ցոյց կուտան, ինչպէս կ'հասկցուի հիմա առնուած հեռագիրներէ։ Անբաստիոյ և Հալէպի կուսակալութեան այս կողմերուն մօտ գտնուող աչիւրէթներն և քիւրդ և չէքէզ և ձիճիններն իրենց տեղերէն ելլելով, դէմընին ելած գիւղերը քանդելու և անասունները և զոյքերը յափշտակելու և տուններն ու ազարակներն այրելու փորձեր կ'ընեն։ Այս շարժումը հետզհետէ ընդարձակելուն պատճառաւ կանոնաւոր վաշտերու և Հալէպ զրկուելիք և պահանջուած տեղերը անմիջապէս հասնելու ընդունակ զինուորական ջոկատներու ժամանման մասին պէտք եղած միջոցներու գործադրութիւնը կ'ինսպրուի»։

Նոր ջարդ Գօզանի մէջ.— Ահագին համեմատութիւններ կան նէ հետզհետէ ամբողջ Կիլիկիան քաղաքներու ջարդը և զրեթէ ամբողջ Կիլիկիա արիւնի և հրդեհի մէջ է: Երէկ հետեւեալ հեռագիրները եկան Ազգ. Պատրիարքարան —

Գօզան 7 ապրիլ.— «Քաղաքիս ամէն կողմը արեան և հրդեհի մէջ է, փճանալու վրայ ենք, քաղաքը պաշարման մէջ է. ամբողջ ժողովուրդը վանք ապաստանած է. քաղաքիս բնակիչներուն կեանքը եթէ չպահպանուի և անմիջական միջոցներ ձեռք չառնուին, մենք ալ զրեթէ ամբողջովին պիտի փճանանք»:

Կիլիկիոյ հրաժուրեալ Կարսդիկոս Սահակ-

Խառն ժողովի երէկի նիստը.— Խառն ժողովը երէկ առտու Բերայի արուեստանոցի սրահին մէջ, Մայր Դիւանի և մէկ քանի երեսփոխաններու հետ արտասովոր նիստ մը գումարեց Ատանայի կոտորածին առթիւ ձեռք առնուելիք միջոցներ խորհելու համար: Խորհրդակցութեանց ներկայ էր նաև Վեհ. Կաթողիկոսը: Ժողովին ներկայացաւ Ատանայի Տօբթ. Թէրզեան էֆ. և տեղւոյն գիրքին ու բնակչութեան մասին բացատրութիւններ տուաւ: Ժողովը թեր ու դէմ վիճարանութիւններէ և կարծիքներու փոխանակութենէն վերջը որոշեց Տ. Գէորգ Ծ. վրդ. Ասլանեանը և Սարգիս էֆ. Սուինը իբր քննիչ Ատանա զրկել իրաց վիճակը մօտէն քննելու և պատճառները հասկնալու և պէտք եղած միջոցներու ձեռք առնուիլը ստիպողաբար պահանջելու համար. կառավարութեան իմաց պիտի տրուի այս մասին: Երկու քննիչներուն պիտի միանայ նաև Մկրտիչ Արք. Վեհապետեան որ նախ մինչև Ատանա քննիչներուն ընկերանալէ յետոյ պիտի երթայ իր պաշտօնատեղին՝ Մարաշ իբր առաջնորդ:

Ժողովը որոշեց նաև անմիջապէս Նպաստից Յանձնաժողովէն 500 ոսկի առնել և զրկել Ատանա՝ ստիպողական պէտքերու և կարօտեալներու համար:

Ժողովը որոշեց անմիջապէս համագգային Յանձնաժողով մը կազմել հանգանակութիւն բանալու ի նպաստ նոյն ազէտին զրգրազդ արկածեալներուն, հետեւելով այն ծրագրին, որ ազգ. վարչութեան ներկայացուած և բնդուենուած էր: Որոշեց նաև հարկ եղած զիմուքը ընել վերստին Օսմ. կառավարութեան մօտ, որպէս զի դէպքերը իսկոյն դադարեցնել տրուին և չը կրկնուելու համար պէտք եղած միջոցները ձեռք առնուին:

Պատր. Տեղապահը հեռագիրներ զրկելով Սիսի Կաթողիկոսին, Ատանայի, Թարսուսի, Ճէպէլը Պէրէքեթի և Մէրսինի Առաջնորդարաններուն, ծանօցց թէ հարկ եղած զիմուքները եղած են:

Քաղ. ժողովը Այսօր դարձեալ նիստ պիտի գումարէ Բերայի Արուեստանոցի սրահին մէջ, պատրաստելու համար այն հրահանգը

որ պիտի տրուի Ատանա մեկնող Քննիչներուն, Քաղ. և Կրօն. Ժողովներու Դիւանները այս շարժումն նոյն տեղը ամէն օր նիստ պիտի գումարեն զբաղելու համար Ատանայի և յարակից գաւառներու ստիպողական խնդիրներով:

Թայմըզ (Ապրիլ 19) կըսէ թէ Ատանայի Հայք մեծագոյն ոյժէ մընկճուելէն առաջ, յուսահատ զիմադրութիւն մըրին, և ծանր կորուստ պատճառեցին յարձակողներուն: Թարսուս կայրի: Հոն Քրիստոնեայք խաղաղ են, բայց Իսլամք կկոտորեն և կլծալին:

—Եւրոպայի մէջ մեծ զայրոյթ յառաջ կըբերեն ջարդերուն տարածուիլը Կիլիկիոյ մէջ, ինչպէս կժանուցանեն Սուրիայէն առնուած լուրերը: Տէրութիւնք որոշեցին արգելել խոտովութեանց կրկնութիւնն և պաշտպանել իրենց հպատակները: Միւս Տէրութեանց նման Աւստրիա և մարտանաւեր կզրկէ:

Կիլիոյ Ս. Կարադիկօսի ճեղեկութիւններից.—Ներկայ դէպքին կրկու վարդապետ զո՞հ գացած է խուժանին վայրագութեանց, մին Անտիոքի Կաթող. Փոխանորդ Արսէն Վարդ. Յարութիւնեան, որ Հալէպի քահաներէն էր, և որուն վերջերս վեղար տալով Անտիոք զրկած էինք. իսկ միւսը Ս. Աթոռի միաբաններէն Միքայէլ Վարդ. Աղազատեան որ Զատիկի առթիւ Ատանայի առաջնորդարանի խընդրանքին վրայ Միսիս զրկուած էր ժողովուրդին հոգեւոր մխիթարութեան համար:

Մեծաւոր վիճակացոյց Կիլիկիոյ կոստածին արկածելոց

Ատանա	20,000
Մարաշ	2,825
Հաճըն	15,000
Ծէպէլի Պէրէքէթի գիւղացիք, խոնուած ի	
Զոր Մարզուան	16,000
Իսքէնտէրուն տեղացի և գաղթ.	15,000
Մերսին	1,500
Անտիոք (Քէսապ. Հաճին Նապիպլի)	10,000
Լազգիէ	4,000
Տարսոն	4,000
Պէլէն	800
Կիպրոս	700
	89,825

Այս վիճակացոյցէն դուրս են Սիսի, Ալպիստանի, Հալէպի արկածեալները, տակաւին ճշգրտած չըլլալով անոնց թիւը:

Կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսը, և Ենքիճ գործերու նախարարը.

Պետական Խորհուրդին կողմէ՝ արուած մէկ որոշման հետեան ըսով Սիսի մէջ սկսած էին կարգ մը վանքապատկան և եկեղեցապատկան կալուածները գրաւել ու յափշտակել: Բայց Կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսին գրաւոր դանդաղան վրայ, կառավարութիւնը կրկին նկատի առած էր խնդիրը և սակայն զեռմինչև այժմ ու է արգիւնք մը տեսնուած չըլլալով: Ս. Կաթողիկոսը ստիպուեր է հրաժարիլ: Տեղացի ժողովուրդը բողոքի միջիններ գումարած և հեռադիրներ ուղղած է թէ ազգ. Պատրիարքարան և Սոմ. Խորհրդարանին:

Կիլիկիոյ Ս. Կաթողիկոսն ալ հեռագիր մ' ունէր Պատրիարքարան ուղղուած, որով կրտէ թէ՝ մինչև որ եկեղեցապատկան կալուածոց խնդիրն իր վերջնական արդիւնքին չյանդի, չի կրնար իր հրաժարականն ետ առնել և պաշտօնը շարունակել: Ն. Բ. Սրբադնութիւնը կրտէ թէ արդի պայմաններու մէջ պաշտօն շարունակելով պատասխանատու կմնայ թէ Աստուծոյ և թէ ժողովրդեան առջև: Այս խնդրոյն վրայ պէտք եղած գիմումը գրաւորապէս ըլլալէ զատ՝ Տեղապահ Սրբադանը բերանաղի ալ պիտի խօսի Մեծ Եպարքոսին:

— Սեբաստիոյ Առաջն. Քոնստնտիոյ Տ. Շաւարշ Վ. կգրէ Պատրիարքարան թէ Սեբաստիոյ և Կիլիկեան գիւղերու մէջ ասուրներու գանձման պաշտօնեաներն օրերով կմնան գիւղերուն մէջ և իրենց ուտեստ և իրենց ձիերուն դարբի կառնեն և ժողովուրդին չարչարանքներ կուտան տուրքերու գանձման համար, մինչ գիւղերու մէջ սովը կտիրէ և անտանելի նեղութիւն կքաշէ ժողովուրդն իր ապրուստին համար: Այս վիճակին, որ բռնապետութեան օրերու շարունակութիւնն է, դարման խնդրուած է:

Կոսն Ժողովը գումարուեցաւ երէկ Պատրիարքարանի մէջ և զբաղեցաւ հետեւեալ խնդիրներով: Ա.—Լիմի անապատի միաբանութիւնը վանքին և միաբանութեան անմխիթար վիճակը պարզած և իրաւանց պաշտպանութեան առաջարկ բրած էր: Ժողովը որոշեց քաջալերական գիր մը ուղղել Միաբանութեան, գնահատելով իրենց նախանձախնդիր ոգին, յորդարել որ հայրենաւանդ բարեպաշտութեամբ և կրօն. զգացումներով շարունակեն իրենց պաշտօնը: Նաև որոշեց գրել Վանայ Առաջ. Տեղ. Չաւէն Ժ. վրդ.-ի թէ՛ Լիմի և թէ՛ Կոստեց անապատներուն բարգաւաճման և վանքերու իրաւանց պաշտպանութեան համար իր աջակցութիւնը չի զլանալ:

— Չմիւռնիայէն Պատրիարքարան զրկուած նամակով մը հրահանգ կ'ենդրուի զինուորական տուրքին համար, հազարդելով միանգամայն որ 37 դշ տուրքին տեղ 50 դշ կ'ազահանջուի: Եալովայի Զուգուր գիւղէն ալ նոյն խնդիրն եղած է Պատրիարքարան:

— Բաղար. Ժողովոյ սեղանին վրայ կ'անուի այս միջոցին Դօնիա—էրէյիի մէջ անցեալ օր պատահած դէպք մը, որ բաւական ահաբեկեր է Հայ Ժողովուրդը: Շահագէտ անձեր, որոնք ջուրը պղտորելով իրենց շահ հանել կու գեն՝ «Ջարկէ՛ք կեալութեան» ըսելով կ'առաջանան շուկային մէջ և մէկ քանի հոգի գետին կը տապալեն: Ժողովուրդն հաղիւ խանութները գոցած սարսափահար կ'իյալաչի: Բարեբախտաբար այս փրօծն ո՛ր և է անհաճոյ հետեանք չէ ունեցած: Սակայն ինչպէս կերեայ, խաղաղութիւնը շատ գիւրին կերպով պիտի կրնայ վրդովել և տեղական իշխանութիւնները թէև չեն քաջալերեր խռովաբանները, սակայն միևնոյն ատեն անտարբեր ալ կ'անուին, որովհետև Դօնիայի մէջ այսպիսի գործ մը կազմակերպելու փորձ ընողները մէկ օր բանտարկութենէ վերջ կ'արձակուին:

Կացօրիւնը գաւառներու մէջ— Հակառակ պետական պաշտօնաթերթին՝ Թագովիմը Վիզոյի հերքումներուն և երեսփ. Ժողովին՝ կարգ մը լաւատես յայտարարութիւններուն, գաւառներէ հարած լուրեր կ'առաջանեն թէ տեղ տեղ կացութիւնը մերթ րնդ մերթ այնքան քննադատելի հանգամանք կ'առանայ որ Ժողովուրդն անմիջական վտանգէ մը երկիւղ կը գայ:

Տիգրանահերաէ թղթակից մը անցեալները բացատրած էր թէ լէպլէպի մը խնդրէն ի՛նչպէս ահ ու սարսափի մասնուած էր ամբողջ քրիստոնեայ տարրը: Յունվար 9-ի օրը թափ օրուան համար աննպաստ տարածայնութիւններ ըլլալով Ժողովրդեան մէջ, քրիստոնեաներ նոյն օրը բնաւ խանութնին չեն բացած փախելով դէպ ի հայաշատ թաղեր, ուր արդէն բազմութիւնը լեցուած և ճիշդ տօնավաճառի մը երեւոյթն առած էր: Կառավարութիւնը կէս օրին շրջուն պահակ զօրքեր հաներ է, որք քրիստոնէից ձեռքէն խլելով իրենց տուններէն փախցուցած ապրանքները, կ'յանձնէին իշխանութեան ըսելով որ քրիստոնեաներն են որ տեղի կուտան այս խառնակութեանց: Նոյն օրը մինչև երեկոյ խանութները բնաւ չեն բացուեր և դիշերը քաղաքին երեւելի անձնաւորութիւններէն և հոգևոր պետերէ բաղկացեալ բացառիկ և խառն նիստ մը գումարուեր է կառավարական ապարանքին մէջ, ուր խառնակութեանց տեղի տուողներու ինչպէս նաև խանութ գոցողներու և զինեալ շրջողներու

մատին մասնաւոր պատիժներ որոշեր են: Յաջորդ օրը պաշտօնապէս մօնետիկ կանչեր է ու ըստ այնմ խանութները վերաբացուեր են: Իբր հեղինակ ոոյն խառնակութեանց, երկու շաբեր ձերբակալուեր ու բանտարկուեր են:

Նիքոսարի Քափու Աղղը հայաբնակ գիւղին մէջ 8—10 օր առաջ շաբ երիտասարդ մը իր արտին մէջ աշխատած պահուն, գիւղախումբի մի տիրներէն Ահմէտ անուն անձը՝ որ իր բռնութիւնները ցոյց առած էր այդ հողմերը, նոյն արան իւրացնելու նպատակաւ քանի մը հողի կը զրկէ որք կերթան ու կծեծեն յիշեալ շաբն ու կլիբուորեն: Ահմէտ՝ այսպիսով ալ չբաւականանալով իր քով դանուած հրացանով կզարնէ ու կոպաննէ յիշեալ երիտասարդը: Ոճրագործներն ազատ կը մնան և գիւղացին տակաւին խաղալիկ եղած է այդ Ահմէտ անուն անձին ձեռքը: Նիքոսարի հեռագրական և թղթատարական անօրէնն ալ անցեալ բանութեան շրջանի մնացորդներէն է, նշանաւոր՝ իր արարքներով, որոնց համար եկած հեռագրիներն ու նամակներն առիթ կըսնէր դանոնք ճնշելու և ընկճելու: Այժմ այս կարգի պաշտօնեաներ մնան տակաւին իրենց պաշտօնին վրայ՝ բնականաբար բլլալիք բարեկարգութենէն բան մը չի կրնար սպասուիլ:

Կարնոյ մէջ կացութիւնը գոհացուցիչ է առ այժմ: Ամսոյս սկիզբը քաղաք հասեր է նոր հրամանատար Եուսուֆ փաշա, որ երկար ատեն արդիւնաւոր կերպով պաշտօնավարած է Գ. Զօրաբանակին մէջ, ասիկա ճշմարիտ զինուորականի յատկութիւններով օժտուած զինուորական մ' է ծանօթ իր հայասիրութեամբ և ժողովրդական ձգտումներով: Այցելեր է Ստանատարեան վարժարանը:—Նոր Տարւոյ առաջին օրը Կարնոյ Սանատարեան և Արծնեան վարժարաններուն մէջ ներկայացումներ տրուեր են: Նոյն վարժարանին աշակերտաց միութիւնը Թուրքերէն ներկայացում մ' ալ տուեր է ի պատիւ քաղաքին Սահմանագրական գլխաւին և նորեկ 5 ազատական Թուրք գործիչներուն, որոնք յատկապէս հրաւիրուած էին: Ներկաներուն մէջ գանուեր է Թուրք նշանաւոր ազատական գործիչ Նայի պէյ, որ Պարսկաստանի մէջ ալ մեծ դեր կատարած է և ձերբակալուելով բանտարկուելէ յետոյ ազատ արձակուած է:

Նայի պէյ Սանատարեան սաներուն յաջող ներկայացման համար իր գոհունակութիւնն յայտնելով, աւելցուցեր է որ մեք տօկէ վերջը մեռնելէ առաջ պիտի կրնանք մեր սրբազան և պաշտելի հայրենիքին պաշտպանութեան գործն յանձնել սերունդի մը, որ ազատութեամբ սնած ու մեծցած է:

Կարնոյ մէջ մինչ շաբերը չունին Մամուլ, Թուրքերն երկու

շաբաթաթերթ կը հրատարակեն: Ասոր հակառակ մտադրութիւն կայ եղեր Մալաթիոյ մէջ Մամուլ մը հաստատել և տեղական թերթի մը հրատարակութեան սկսիլ:

Մալաթիոյ մէջ ալ Հայոց և Թրքաց մտերմութիւնը տեական ձև մը կառնէ և Հայերը կյաջողին հաստատել Մասեաց ընկերութիւն մը, միկ քանի հարիւր անդամներէ բաղկացած, ու յետոյ Լսարան ժողովատեղի մը ու հասարակաց մատենադարան մը: Այս ընկերութիւնը գաղափարի տեսակէտով մեծ շորժում մը յառաջ բերած է երկատարգմութեան մէջ:

Հայերը և Թուրք Մամուլը.— Թուրք մամուլը սկսած է նկատել առնել Հայոց դժգոհութիւնները Հայաստանի մէջ տիրող տխուր կացութեան մասին: «Աստաթ» մեծապէս իրաւունք կուտայ հայ ժողովրդեան այդ մասին տածած մտածանջութեան, և պէտք ցոյց կուտայ որ այդ ցաւալի վիճակներուն առաջքը տանուի՝ քանի որ Օսմ. Սահմանադրութեան համար Հայերը թանկագին ցեղ մըն են, կըսէ, և ասով անոնց առիթ պիտի տանք որ իրենց զորդացման բնական ընդունակութիւնները երեւան բերելով, մեր հայրենիքին համար օգտակար ըլլան:

Եգիպտոսի կալուածք. Եգիպտոսի Առաջն. Տեղապահը կը յայտնէր թէ Եգիպտոս Էհէրա նահանգին մէջ 984 ֆէտան գետին մը ունի Գահիրէի Ս. Աստուածածին եկեղեցին որուն անջրդի և անբեր ըլլալուն պատճառաւ Գահիրէի գաւառ. Ընդհ. ժողովը յարմար գտած է վաճառել դոյն, թէ իւրաքանչիւր ֆէտանին համար 11 եգիպտական ոսկի առաջարկուած է (այն է ընդամենը 10,824 եգիպտ. ոսկի) և հրահանգ կը խնդրէր: Խորհուրդը իր մասնաւոր դիմումներուն վրայ՝ Եգիպտոսէ տեղեկացած ըլլալով որ թէև նոյն գետինը ստուգիւ իր արդի վիճակին մէջ անջրդի է և ոչ հասութեալէ, սակայն Պօղոս փաշա նուպար դիտաւորութիւն ունի քիչ ժամանակէն ձեռնարկելու նոյն կողմերու ոռոգման, որուն անձկանօք կոպտեն նաև նոյն շրջանակի հողատէրները և այդ պարագային անհամեմատ կերպով պիտի բարձրանայ գետինն արժէքը, և միւս կողմէ Խորհուրդը նկատելով որ Եգիպտոսի հողային տափնապն ալ արդէ՛ վերջ գտնելու վրայ է և Առաջնորդարանը նիւթական բարգաւաճ վիճակի մէջ գտնուելով այդ գետինը անմիջապէս վաճառելու հարկին առջև չդնուիր, որոշեց խնդրել Ս. Պատրիարքէն, որ յանձնարարուի Եգիպտոսի Առաջնորդարանին ձեռքէ չհանել գետինը մինչև որ վերոյիշեալ ոռոգումը տեղի ունենայ:

Ս. Պատրիարք Հայրը նպատակց Գանձնաժողովին արամա-
դրութեան տակ դրած է Աղիսպատի Բարեգործականին կողմէ
դրկուած 70,000 Ֆր ի չէքը, որ ինչպէս յայտնի է, պիտի յաա-
կացուի միմիայն սերմնցու և երկրագործական գործիքներ գնե-
լու Սասունի, Հաճընի և Կարնոյ (Խնուս, Դերջան) կարօտ գի-
րացիներուն:

Հայ աղջիկներ առեւանգուած. — Մուշէն Իզմիր հասած նա-
մակէ մը կը տեղականանք թէ քաղաքս գտնուող Մուշի Քօլա-
սկա գիւղացի Խաչիկի քոյրը տեղացի քերա Թէլօի տղուն
Սէլօի կողմէ առեւանգուած է: Այս դէպքէն վերջ, Յունիկի աղ-
ջիկն ևս առեւանգուած է և թրքացած: Այս առթիւ ընդհա-
րու՛մ տեղի ունեցած է և քերատիրը հայ աղայ մը խեղդած
են ի մէջ շատ մը փորձանքներու:

Եւալովայի Գըլըճ գիւղէն կտեղեկացնեն Պատրիարքարան թէ
տուրք հաւաքողներն ամէն բռնութիւն ի գործ կը դնեն և
կոտորածն և կարատիւներն իսկ ծախելու, որպէս զի իրենց պա-
հանջները գանձեն: Այս վիճակի համար դարման կիւնդրուի, նկա-
տելով որ ժողովուրդը կարօտ վիճակի մէջ է և իր պարտքը
վճարելու գիւրութիւն չի կրնար ունենալ:

— Տիարպէքիւրէ 16 ժամ հեռու Հային աւանը Կիրակի օրը
քերատիրը իրենց պէյերուն թելարդութեամբ Կյարձակին Հայոց
եկեղեցիին վրայ, սահայն տեղական իշխանութիւնը վրայ հաս-
նելով առաջըր կաննէ: Տեղւոյն Հայերէն ումանք Տիգրանտիկերա
գալով օգնութիւն կիւնդրեն:

Հայերու Զօդերը. — Իգտամ կըսէ թէ ժամանակին իրենց
հայրենիքէն հեռացող Հայերու հօդերը տեղացի ազգեցիկ անձե-
րու ձեռքը անցած էին: Հիմա պիտի ձեռնարկուի այդ հօդերը
բուն իսկ իրենց տէրերուն վերագարձնելու:

Ագիպատի մէջ ի նպատա Հայաստանի սովելոց կատար-
ուած հանգանակութեան գումարը մինչև Փետր. 3 եղած է 124
հազար 897 դշ . ոսկեդրամ:

Մօրթուած վաճառայր մը. Երուսաղէմէն կգրուի թէ «Ռու-
սաց վանքին ծերունի վանահայրն իր անկողնին մէջ մօրթուած
գտնուեր է: Կկարծուի թէ գողութեան համար ի գործ դրուած
է այս ոճիրը: Կէսօրէ վերջ, վանահայրը կթաղեն և ոճրագործը
գտնելու համար քննութիւն կկատարուի: 8000 զօրք հասած են
Գամասիկոսէն: Կըսուի թէ Յունաց միաբանութիւնն ու ժողո-
վուրդը զսպելու համար է, քանի որ ու է ընդհարումի մը

պարագային սոսկալի արիւնհեղութեան հաւանականութիւն հայ: Պատրիարքն երկու սուրի մէջանդ է: Եթէ հրաժարի՝ ժողովուրդը կողառնայ իրեն, իսկ եթէ չհրաժարի՝ միաբանութիւնը զինուած է իր դէմ»:

Անդրանիկ Հայ զինուորացիներ.—Սերաստիոյ զինուորական վարժարանին վարչական ժողովին որոշումով արտօնուած է Հայ աշակերտներու մուտքը: Այսպէս այժմ վեց հայ ուսանողներ սկսած են յաճախել զինուորական վարժարան:

Նպաստից Յանձնաժողովը նկատելով որ Բաղէշի, Մուշի, Սասունի և Վանայ գիւղերու, ինչպէս նաև Կիլիկիոյ թեմերու մէջ հիւանդութիւնը յաճախադէպ դարձած են և կեանքեր կը խեն՝ պէտք եղած դարմանի միջոցներ պահուելուն հետեանօք, որոշած է երեք բժիշկ զրկել նոյն կողմերը ուրոյն ուրոյն, և անոնց յանձնել նաև քննել ժողովրդեան վիճակը, ինչպէս նաև զրկուած նպաստներու բաշխման գործողութիւնները և հաշիւը: Հետեալաբար կը հրաւիրուին բժշկիկներէն անոնք որ կը լիւրտանային այս աշխատութիւնը ստանձնել, զիմել նպաստից Յանձնաժողովին, իմանալու համար պայմանները:

Մեռնադէմի խնդիր. Երուսաղէմի վանքին տագնապալից վիճակը, զոր անցեալ օր Գ. էֆ. Զօհրապ Ազգ. Ժողովոյ մէջ մատնանիշ կընէր, օրէ օր աւելի ծանր երևոյթ մը կ'առնէ և անմիջապէս դարմանի մը պէտքը վարչութեան վրայ կ'ծանրանայ: Ազգ. Կեդր. իշխանութեան բացարձակ իրաւասութիւնն որ Պետութենէն վաւերացեալ Սահմանադրութեան արամագրութիւններով երաշխաւորուած է, չի կրնար ու ելէ կերպով արհամարուիլ և ով որ ալ ըլլայ զայն մերժելու ձգտողը, իր ազգային միութեան և Սահմանադրութեան հակառակորդ պէտք է ամբաստանութեան ներքեւ իյնայ: Հետեալաբար Ազգային Վարչութիւնը պէտք է ճշտէ նախ և առաջ Կեդրոնին իրաւասութիւնը, և ապա խաղաղեցնէ Վանքը՝ ուր ամէնէն աւելի այս պէտքը կ'ընշառի: Եւ Քայի Հայ դադութէն տանըհինգի չափ պատուաւոր անձնաւորութիւններ Ազգ. Ժողովոյ Ատենապետին ուղղուած հետեւեալ հեռագրով շատ բացորոշ կ'աւարդեն Վանքին և միաբանութեան վիճակը, որուն ժամ առաջ դարման պիտի տանի անշուշտ վարչութիւնը: Աւտոիկ հեռագրին թարգմանութիւնը.

«Զարմանօք իմացանք թէ Երուսաղէմի Ս. Պատրիարքը, իր նախորդ ամէն զինուորներուն հակառակ, խնդրած է անմիջական վերագործը Վանքի և Գէորգի:

«Ն. Ամենապատուութիւնը, այժմ զառամութեան հա-

սած և իր արդի մատակարար կողմէ խոտիւ մեկուսացուած ըլլալով, անդիտակցարար կամ առ ահի կընէ ինչ որ թելադրեն իրեն այդ անձինք, որ կը բաղկանան Ղևոնդեան Խմբակին շահաւէտ մատակարարութեանը վերադարձին տենչացող յանդուգն շահամոլներէ:

«Զարաշուք Զոյգին վերադարձը վերջնական աւերումը պիտի ըլլայ վանքին, որ սոսկ աղղային հաստատութիւն մ' է և ո՛չ թէ պատրիարքական կամ միաբանական սեփականութիւն, և զոր Ազգ. երեսփոխանութիւնն իրաւունք և պարտականութիւն ունի պահպանելու:

«Հոն բարեկարգութիւնը վերահաստատելու համար, աղղեցիկ պատուիրակութիւն մը յղելու է, որ պաշտօն ունենայ պատրիարքին համար խնամակալութիւն մը կարգելու, և վանքէն արտաքսելու մի քանի կղերականներ և ստորակարգեալներ, որք իրենց ընչաքաղցութեամբ, թանձր տգիտութեամբ, ամօթալից անցեալով և արդի դժպհի խորամանկութիւններով, չափազանց անարժան են միաբանութեան:

«Յարգանքը կ'անդրենք ներկայս մատուցանել Ազգ. Ընդհ. Ժողովոյ նկատման»:

Այս հեռագիրը կ'պարտաւորէ կրկին Ընդհ. Ժողովը նկատի առնելու խնդիրը, զի դիւանը, ինչ որ ըլլայ, պարտաւոր է իր ստացած գիրեր ժողովին ներկայացնելու:

ԿՈՏՈՐԱԾԸ ԿԱՍՍԱՐՈՒՄ

(սկանաստի պատմած):

Ոմն Բեն—Իբրահիմ «С. Пет. Вѣдом.»ում պատմում է ահռելի հայկական կոտորածի մանրամասնութիւն Կասսարում:

«Յաջողեց ինձ սոսկալի տեղեկութիւններ ժողովել Կասսարում հայկական ջարդի մասին: Կասսարը գաւառական քաղաք է Անտիոքի մօտ և պատկանում է Հալէպի վիլայէթութեան: Այստեղ ես հասայ Լաօզիկիայից, որ Կասսարից հեռու է 4 ժամուայ ճանապարհով: Այս ամբողջ ճանապարհը իմ ուշադրութիւնը բացառապէս դրաւել էր ջարդի տպաւորութիւնը. շարունակ հանդիպում էին Կասսարից փախստականներ, ցնցոտիներով, ջարդուած, սոսկումնակից ապուշ կտրած հայեացքներով: Վախից նրանք վայրենու նման խուսափում էին ճանապարհից,

խակ երբ ամենափոքր փորձն էինք անում նրանց հետ խօսելու, աճապարանքով նրանք քաշւում էին հարեան անտառներն ու լեռները: Կասսաբի բնակիչները բացառապէս հայեր են և նախ ենթարկուել էին Ղարալ—Եարգի մուսուլմանների յարձակման, ապա քաղաք էին խուժել ճերիֆ աղայի գլխաւորութեամբ Հալէպի վիլայէթից հայերի վաղեմի թշնամի քիւրդերը: Վայրենի խաշնարածներին յատուկ վայրագութեամբ նոքա սպանում են բնակիչներին, բռնաբարում են կանանց, կոտորում երեխաներին և աւարի առնում հարստութիւնը: Հալէպի վալին գիւմաժ աղաչանքի, օգնութեան ոչ մի պատասխան չեն ստանում հայերը: Իրանց բազդին ձգուած Կասսաբցիները 6 ժամ մաքառում են քիւրդերի դէմ և թողնում են 300 սպանուածներ: Յարձակուող քիւրդերի թիւը հասնում է մինչև 12000—ի: Հետաքրքիր է, որ սովորաբար որսորդական հրացաններով զինուած քիւրդերը այս անգամ ունեցել են կատարելագործած հրացաններ: Հայերից շատերը ջարդարարների մօտենալը տեսնելով նաւակներով փրկում են տանելով իրանց հետ ձեռք ընկած իրերը: Մնացած հայերից մեծ մասը պատուապարւում է Ղարալ—Գօրան աւանում մտադրուելով պաշտպանուել, բայց նրանք բոլորն էլ կոտորւում են, չունենալով փոքր ի շատէ պաշտպանութեան իրական միջոց: Բնակիչների թողած Կասսաբ քաղաքը ամբողջովին ընկնում է վայրենիների ձեռքը: Ջարդարարները տյրում են տները, դպրոցները, եկեղեցիները, բացառութիւն չանելով և օտարահպատակների համար, սրանց թւում մանաւանդ տուժում են ամերիկական և կաթոլիկական հաստատութիւնները: Հարստութիւնը կողոպտւում է և քչում են 1200, գլուխ մանր անասուն, բացի դրանից տանում են 600 ձի և նոյնքան էլ ջորի:

Քաղաքից քիւրդերը մտադրւում են գնալ մօտակայ Արամու և Գանիմիաշ գիւղերը, բայց հանդիպում են Դարիուս քաղաքի բնակիչներ Նուսերիէ ցեղի դիմադրութեան, որոնց հետ ապա միանում են նաև Մազին գիւղի մուսուլմանները ի պաշտպանութիւն հայերի: Կասսաբից Լաօդիկիա եկած մօտ 5000 հոգի հայերը այստեղ սիրով ընդունուեցան: Ամերիկական, անգլիական, ֆրանսիական և իտալական նաւերի նաւաստիները հագուստի, դեղերի և ուտեստի մեծ օգնութիւն հասցրին: Այստեղ հասաւ Բէյրութից նաև դրամական օգնութիւն: Առանձին հոգա-

ծութեամբ վերաբերուեց Լաօդիկիայի հայոց առաջնորդը՝ Նոյն իսկ տեղական մուսուլմանները զգածուած էին Կառնարցիների ոգորմելի դրութեամբ և նպաստներ էին տալիս:

Ի միջի այլոց ես հանդիպեցի անգլիացի միսսիօներ յայրին, որ պատմեց ինձ Մարաշի սոսկալի ջարդի մասին: Այնտեղ բոլոր տներն ու խանութները այրուած են, Բնակիչները ոչ մի պաշտպանութիւն չունենալով, հարկադրուած կերակրուում են խոտով....

Ջարդերի հետեւանք:

Կ. Պօլսի պատրիարքարանում ստացուել են ջարդի մատնուած մի քանի տեղերից տեղեկութիւններ, որ բերում ենք ստորեւ որից երևում է թէ ի՞նչ ահռելի է եղել կոտորածը:

Կեսաբ (Կասսաբ) — կոտորածից ազատուել են միայն կանայք և երեխաներ, բոլոր տղամարդիկ կոտորուել են: Սրանցից մօտ հազար հոգի գնացել են Ալէքսանդրեաաֆրանսիական նաւով:

Կիրիսանէում սպանուած են 70 մարդ և տները հրդեհուած:

Կեսաբի մօտ 11 գիւղեր, մօտ 1500 հայ տուն ոչնչացուած են:

Մարաշում սպանուած և վիրաւորուած են մօտ 50 հոգի: Շրջակայքում ոչնչացրած են 14 հայ գիւղեր:

Փիլիսէում ոչնչացրած է 70 տուն: 2000 հոգի պատուարան դտել են եկեղեցում:

Լատակիայի (Լաօդիկիա) շրջանում հրդեհով ոչնչացրած տների թիւը հասնում է 1544-ի, կողոպտուածներինը՝ 5894-ի: Ազգաբնակութիւնը գնացել է Ալէքսանդրեաա:

Ադանայում և Թարսիսում ներկայումս 20000 մարդ մնացել է անպատասպարան և քաղցած:

